

Юрiї Андруховиц

Таємниця

Замість роману

Харків
«Фоліо»
2012

ПЕРЕДМОВА, одна з можливих

Чи не всю осінь 2005 року я, з нетривалими перервами, провів у Берліні. Саме в цей час, десь наприкінці вересня, до мене вперше звернувся не відомий мені раніше Егон Альт, літературний критик і журналіст. У своєму нетипово для е-пошти розлогому мейлі він писав про те, що мріє (саме це слово!) зробити зі мною «дещо довшу розмову, точніше, серію розмов», і що він загалом спеціалізується на т. зв. портретах, передусім письменників. Переконатися в цьому я міг за якимись наведеними ним же в тому листі посиланнями, на які в мене, зрештою, все одно ніколи не вистачало часу. Егон Альт вельми наполягав на тому, що нам необхідно зустрітися — «і неодноразово», а на завершення додавав таке: «Шановний пане, в жодному разі не відмовляйте мені! Я здаю собі справу з Вашою надзвичайної, просто-таки пекельної зайнятості і гарячково міркую над тим, як мені, попри все, схилити Вас до співпраці. Написати, що я десятки разів поперечитував усе з виданого Вами в німецьких та англійських перекладах? Що я вже тричі відвідував Вашу країну і тричі, але щоразу по-іншому, був заскочений і захоплений нею? Що ми з Вами однолітки, а отже,

швидше за все, з дитинства слухали однакову музику і таким чином у наших розмовах обов'язково виникне чимало спільних болісно-солодких тем? Ні, звісно, я не заперечую — Ви маєте повне право відмовити мені, але в такому разі Ви припуститесь однієї з найтяжчих помилок Вашого життя».

Нині я вже впевнений, що в останньому він мав цілковиту рацію. Хоч саме це речення у той момент налаштувало мене вкрай негативно і щодо нього самого, і щодо його агресивних намірів. До того ж я уже встиг натоді сильно незлюбити саме поняття *літературного портрета* з його неминучими прикрасами типу «широкі штани з безліччю кишень, сережка у лівому вусі, звичка рукою відкидати назад пасмо неслухняного волосся, обдерті оранжево-чорні кеди». Я вислав йому кілька не надто оптимістичних слів у відповідь, мовляв, не знаю, як усе складеться, швидше за все, не складеться ніяк. Хоч про всяк випадок чомусь повідомив номер свого телефону. Мушу визнати, його лист і справді сильно вирізнявся на тлі тих, що їх зазвичай присилають німецькі журналісти, коли запрошують на інтерв'ю. До речі, в ті часи мене вже замалим не драгувало це слово, а мій записник катастрофічно наповнювався все новими й новими обіцянками та домовленостями.

Саме тому, коли він згодом, упродовж кількох наступних місяців, нагадував про себе мейлами і — дещо рідше — дзвінками, я волів відповідати невизначено, відкладаючи нашу зустріч *на потім*, іноді я просто відбивався від його дедалі настирливіших переконувальних. У мене залишався мій головний аргумент — восени я все ще мріяв узятися за новий роман. Отже, я відмовляв йому, посилаючись передусім на це. Тоді він ви-

бачався і на деякий час зникав. При цьому я немов бачив, як він скрушно хитає головою і зінено розводить руками — десь там, у своєму запущеному самотницькому помешканні на Пренцлауер Берг.

Але мій новий роман ніяк не хотів до мене приходити. У таких випадках найкраще — рішуче все навколо себе змінити. Наприкінці грудня я на кілька тижнів утік додому, а в січні 2006-го, на зворотному шляху з Франіка до Берліна, записав у Вроцлаві з «Карбідом» музичний альбом. Зі словом *карбід* у мене найперше асоціюється нестерпна самогонка з околиць Гайсина Вінницької області. Чому саме така асоціація, ви дізнаєтесь у третьому розділі цієї книжки. У будь-якому разі назва нашого з «Карбідом» альбому прийшла наче сама собою — «Самогон». Я подумав, що то і є новий роман, який я давав собі слово написати в Берліні. Таким чином, сам собою вже наче звільнений від головного з внутрішніх зобов'язань, у 20-х числах січня я ще на три місяці повернувся до німецької столиці. У своєму щоденникові з тих днів я занотував: «Холоднеча рухається зі сходу на захід тим самим маршрутом, але злегка випереджуючи мене». І справді — в мить, коли мій потяг вирунув з вокзалу на Фрідріхштрассе, було вкрай дивно побачити з вагонного вікна цілком замерзлу, вкриту товстою кригою Шпрее. Щоправда, все це тут ні до чого.

У лютому я — трохи несподівано для себе самого — дав йому згоду, спершу мейлом, а тоді, як підтвердження, і телефоном. Наша перша зустріч з Егоном Альтом відбулася неподалік місця, де я мешкав, так само на Штуттгартер Плятц, у кафе «Міро», яке чомусь офіційно вважається артистичним, можливо, тому,

що вночі до нього раз у раз заскакують, аби трохи розслабитися, напіводягнені танцівниці з прилеглих клубів. Так от — Егон Альт виявився *не таким*. Не було й тіні від того ледь екзальтованого і по-божевільному закоханого в мої писання дивака, що так виразно жестикулював з усіх без винятку мейлів, науявлюваний мною. Насправді ж Егон Альт виявився цілком при томним, прагматичним і не без іронічної дистанції чолов'ягою, моїм, як він слушно писав, однолітком і вельми стріляним горобцем. Уже на початку нашого знайомства ми легко перейшли на «ти», після третього ж бренді з'ясувалося, що наші з ним улюблені напої знаходились би приблизно в тих самих і сусідніх з ними клітинах періодичної алкогольної системи, якби така існувала. Свідченням нашого зближення стало й те, що на другій годині ми купили пачку червоних галуазів і почали жадібно викурювати її, хоч кожен з нас узагалі-то вже покинув цю справу кілька років тому. Пригадую видобуту Егоном Альтом з якоїсь велетенської наштавної кишені сірникову коробку з написом «Союз ветеранов Афганистана». Ця штука здавалася нам особливо смішною. На загал же, Егон Альт носив у своїх кишенях безліч усяких абсурдних, але в той же час чомусь функціональних предметів — серед них гільзовий свисток, допотопну колоду карт з чорно-білою порнографією і косівського сирного коника. До того ж він мав із собою цілий наплечник моїх книжок — різних, виданих у різні роки і різними мовами. Кожну з них я змушений був йому підписати і кожну інакше. На третій годині нашої зустрічі з цього вийшла незла забава, для мене досить виснажлива. Того вечора ми не могли не домовитися про те, що обов'язково зробимо *це*. Воно мало стати книжкою. Але не зовсім тією, що її ви зараз читаете.

Ми вибрали останній тиждень березня, сім днів. Щоранку він приходив до мого тимчасового африканського помешкання на Штуттгартер Плятц, 22 і щовечора повертався до себе на схід Берліна. Щодня ми проговорювали по 8—10 годин і між нами був його диктофон. Звичайно, сказати «проговорювали» буде неточністю: говорив переважно я, а він переважно ставив запитання. При цьому ми поступово спорожнювали від одної до двох з половиною пляшок котрогось із наших улюблених брендів. Кожного з цих днів ми проживали (я повторно) певний добрячий шматок мого життя. Остаточне розуміння всього, що зі мною насправді відбувалося в усі ті роки, далекі і ближчі, приходило, як і сп'яніння, щойно наприкінці дня, увечері. А на завтра ми, просвітлені й очищені, бралися за наступний шматок. І так було протягом усіх днів за винятком сьомого. На сьомий день ми домовилися поїздити Берліном. Ми різко змінювали ландшапти, соціальні уклади, напрямки руху і засоби пересування, ми говорили про все на світі, а його диктофон — попри офіційно проголошений нами день заслуженого спочинку — завжди лишався увімкнутим.

Ще того ж дня, останнього, я, цілком між іншим, поцікавився в нього, коли він збирається опублікувати *всю цю книжку*. Моїм другим запитанням повинно було стати, в якому видавництві. Але відповідь на перше виявилася такою, що ставити друге вже не було сенсу. «Коли? — перепитав він. — Знаєш, це поки що невідомо. Я, здається, забув попередити тебе з самого початку про одну таку штуку — я вирішив опублікувати це лише після твоєї смерті. Так воно буде вагоміше». Ми весело посміялися над таким поворотом ситуації і змінили тему. Хоч

мушу визнати — мені зробилося дещо прикро, передусім з приводу моєї *подальшої неучасті у проєкті*.

Тому я так сильно здивувався через декілька тижнів, отримавши від нього поштою всі ті сім наговорених днів, усю їхню гречану вовну, всі бочки з арештантами, все, що тоді прозвучало, від першої фрази й до останньої, з усіма паузами, затягнутостями, еканнями та иканнями, тобто в абсолютно первинному вигляді, збереженому у форматі mp-3 і перегнаному на компакт-диски, кожен день на інший диск, тобто дисків виявилося також сім. Крім того, в пакунку знайшовся лист — уперше я дістав лист, написаний ним від руки. Відчуття було досить незвичайне. Тої хвилини мені вперше подумалося, що я його, Егона Альта, зовсім не знаю. Він писав, зокрема, й таке: «Я майже впевнений, що тобі це може і повинно знадобитися. У будь-якому разі ти маєш повне право зберігати це при собі — ну хоч би як згадку. Або як згадку про згадки чи як спогад про спогади. Бо хіба не ти написав, що твоя пам'ять дозволяє тобі робити все, що ти забажаєш? Тож роби, що забажаєш, герою!»

Остання фраза звучить, як останнє напучування. Цей написаний від руки лист виявився прощальним. За кілька днів перед моїм остаточним виїздом з Берліна, себто на самому початку травня 2006 року, я випадково довідався про його загибель в автокатастрофі. Це трапилося вночі, коли не помиляюся, на 37-му кілометрі автобану А93 між Нюрнбергом та Швандорфом. Він сидів за кермом і, як це називається в новинах від дорожньої поліції, не впорався з керуванням. Я знаю цю трасу — незадовго перед тим, а саме 26 квітня, я виступав у згаданому Швандорфі з фрагментами «Дванадцяти обручів», моє читання супроводжувалося грою на кількох саксофонах

та безлічі інших, доволі смішних інструментів у виконанні Норберта Фоллата. Саме він, Норберт Фоллат, і віз мене тією дорогою вдень, зустрівши у Нюрнберзі на летовищі. Тому я добре пам'ятаю цей відтинок автобану А93 і можу стверджувати з усією певністю: там немає нічого особливо складного, там узагалі нічого складного немає. Швидше за все, з Егоном Альтом трапився так званий *секундний сон*. Зрештою, тепер уже ніхто не визначить справжньої причини. Ніхто не довідається також, якого біса він там робив уночі, в тому Оберпфальці, на своєму розгепаному старому «ситроєні», тому самому, що ним він шість вечорів поспіль з ревом від'їжджав у пільму з-під моїх вікон — не дивлячись на значне перевищення алкогольної норми у крові. І це щоразу йому вдавалося — доїхати додому щасливо. Тільки от певного разу не вдалося. Втім, я можу лише припускати. Я навіть не знаю, де його поховали. Тобто від знайомих його знайомих я згодом дізнався, що це мав бути цвинтар Норденд у Берліні, та його частина, що по-нашому звалася б Гефсиманською. Уявіть собі — наприкінці серпня я прилетів до німецької столиці на кілька днів передусім для того, щоб навідати його. Однак нічого подібного до його могили на тому цвинтарі не виявилось. Напівспорожнену пляшку бренді я залишив посеред центральної алеї.

Так наче його не існувало ніколи на цьому світі.

Точніше не його, а його тіла з продавленою кермом грудною кліткою. Автомобілісти кажуть, що це типовий варіант — грудна клітка, продавлена кермом.

Мені знадобилося трохи пожити з цією історією, звикнути до неї, час до часу переслуховуючи з дисків особливо улюблені й особливо зненавиджені шматки. Дрúгих — додам для ясності — виявилось значно більше. Урешті, десь наприкінці літа, я дійшов висновку, що не маю іншого виходу: аби від цього звільнитись, я мушу зробити те, чого *не встиг* зробити він, тобто видати це книжкою. При цьому я довго переконував себе, що це може виявитися потрібним не тільки мені.

Усю осінь 2006-го я розшифровував наші розмови (переважно власну, іноді нестерпно багатослівну балаканину) і перекладав їх у письмо. При цьому його задум поступово ставав моїм. Хоча, з другого боку, що мені насправді відомо про *його* задум?

Зрозуміло, що фіксувати все це на письмі таким, яким воно записалося з повітря і вуст, тобто збереженим один до одного, було і неможливо, і, на щастя, непотрібно. Моя обробка всього наговореного *матеріалу* полягала в тому, що я, по-перше, перекладав його з німецької на українську, по-друге, видаляв з нього зайве, усував змістові прогалини і просто — згадувані вже мимрення, по-третє, намагався записувати його таким чином, щоб, з одного боку, не втратити його розмовність і безпосередність, а з другого — зробити придатним для читання, себто значною мірою я все-таки оштучнював (олітературював?) вимовлене. До своєї честі, хочу додати, що я не прикрашав своїх відповідей, не робив їх жодним чином розсудливішими

чи мудрішими, ніж вони були насправді, — отже, висловлені мною дурниці залишилися на виду.

І по-четверте. Я не міг не втриматися від деякої автоцензури, себто приховування, згладжування і просто усування багатьох моментів, які могли здатись особливо нищівними чи прикрими щодо деяких згадуваних у цій книжці осіб.

До речі, про них. Зауважу на всяк випадок: *усі персонажі, всі дійові особи цього твору є вигаданими, а будь-які збіги в іменах чи схожість у ситуаціях — випадковими*. Це тільки мені, одному з її співучасників, вони можуть помилково здаватись іншими, не випадковими і не вигаданими, а страшенно близькими і справжніми, ніби *це* єдино можливе життя.

Але то виключно моя проблема. Насправді ж дедалі очевиднішим робиться факт, що всі ми, і цей світ разом з нами, належимо іншому, значно більшому від нас Авторіві і є його не цілком випадковою вигадкою. Тож йому і нести за всіх нас повну юридичну відповідальність.

24 грудня 2006 року

1. Мій мертвий друг Раду Теодор

Почнемо?

Починай, але з самого початку.

І коли все це почалося?

Мені здається, восени 2003-го, два роки тому. У Гайдельберзі. Там є така кнайпа в самому що не є старому місті і вона якось так по-американськи називається — «Drugstore».

Знаю, це на Кеттенгасе.

Можливо. У кожному разі, це лічені хвилини від Ринку і від університету, і від усього того дещо карамельного середньовіччя. У тій кнайпі збираються всілякі місцеві шахісти. А може, не шахісти, може, збирачі поштових марок. Чи якийсь тому подібний сорт замкнутих у власному колі напівідіотів. Там можна сидіти годинами і нічого не замовляти — лише газети. Я приїхав до Джейкоба на свій поетичний вечір, але в мене ще лишалася купа вільних годин. Я був зі Стефою Пташ-

ник, ми ходили удвох під довгим і цілком безнадійним дощем, бо то було наприкінці жовтня, і врешті ми прибилися до тієї «Drugstore». Мені це сподобалося, бо я тоді головним чином перекладав бітників, а Стефа сказала, що ця кнайпа якось пов'язана з людьми 1968 року і тому в неї така американська, трохи наче бітницька назва. Отож ми там просиділи якусь годину, потаємно розглядали всіх тих фріків, котрі у відповідь лише позиркували на нас і шаруділи своїми всохлими жовтневими газетами. Крім того, ми обговорювали Стефіні переклади пісень для мертвого півня, я пив чай з велетенської чашки, якоїсь уже навіть і не чашки, а миски, тобто вже навіть не пив, а сьорбав, ну а потім пішов до клозету відлити, і мені цілком зненацька подумалося, що то насправді такий фільм зі мною — ось я чомусь у Гайдельберзі, в кафе з американською назвою, йду, виконую якісь рухи, думаю про раптову зупинку серця, заходжу до сортиру ітеде і в той же час я все це дивлюся — не зовсім збоку, звісно, але й не зовсім ізсередины. І слідом за тим подумалося, що у фіналі цього фільму герой мусить померти і що в такому разі зробимо з глядачем?

Тоді я про всяк випадок спробую з усіх сил користатися цим твоїм внутрішнім кінематографом — поки він працює. От коли ти намагаєшся пригадати собі якісь найперші найраніші враження — що в тебе перед очима?

Зміст

Передмова, одна з можливих	4
1. Мій мертвий друг Раду Теодор	13
2. Сюїта для «Jethro Tull» з оркестром	78
3. Пісенька про незнищенність матерії	143
4. Нічні принади лінотипісток	206
5. Суддя дає пограти	271
6. Господи, дай мені донести цю ложку до рота	340
7. Hottentottenpotentatentantenatentatentäter	394